

Т.С. Грузєва, Л.І. Галієнко

Протидія та контроль за неінфекційними захворюваннями: нові перспективи в умовах формування системи громадського здоров'я в Україні

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

Проблема протидії і контролю за неінфекційними захворюваннями (НІЗ) залишається однією з найбільш актуальних соціально-медичних проблем в Україні і світі, оскільки саме НІЗ роблять найбільш вагомий внесок у загальний тягар хвороб і структуру смертності в усіх країнах світу.

Служби громадського здоров'я більшості країн світу визначили стратегію попередження і скорочення поширеності НІЗ пріоритетом діяльності і докладають зусиль для її реалізації з широких міжсекторальних позицій. Такий підхід є цілком виправданий, оскільки у глобальному вимірі 31,3% смертей спричинено хворобами системи кровообігу (ХСК), 13% – злоякісними новоутвореннями, що підтверджується даними Доповіді про ситуацію у сфері НІЗ у світі (ВООЗ, 2014 р.).

Добре відомими є причини епідемії НІЗ, серед яких провідними є значна поширеність поведінкових та біологічних чинників ризику розвитку захворювань, негативні тенденції до зростання, які потребують моніторингу та корекції. Про вагомий внесок чинників ризику розвитку НІЗ у глобальний тягар нездоров'я свідчить той факт, що на глобальному рівні підвищений кров'яний тиск призвів до 9,4 млн смертей, куріння – 6 млн, алкоголь – 3,3 млн, низька фізична активність – 3,2 млн, надмірне споживання солі – 1,7 мільйона смертей.

У Європейському регіоні ВООЗ (ЄР ВООЗ) боротьба з НІЗ входить до першочергових завдань служб громадського здоров'я, оскільки внесок НІЗ у загальний тягар хвороб перевищує загальносвітовий і щорічно зумовлює понад 80% випадків передчасної смертності. Майже половина усіх випадків смерті населення Європи пов'язана із ХСК.

В Україні НІЗ, зокрема ХСК, злоякісні новоутворення, цукровий діабет тощо обумовлюють 86% глобального тягара хвороб та мають негативну тенденцію до зростання. Найбільшою мірою населення України потерпає від ХСК, які займають перше місце у структурі смертності (67,3%) та первинної інвалідності дорослого населення (23%). У 2015 р. частка ХСК і злоякісних новоутворень становила понад 80% загальної структури смертності населення, а разом з хворобами органів дихання та органів травлення – понад 86%.

Протягом 2015 р. смертність від ХСК збільшилася на 4,7%, від злоякісних новоутворень – на 4,4%, від цукрового діабету – на 8,8%. Зростання захворюваності населення України на рак, цукровий діабет й інші НІЗ пов'язується із сучасними масштабами поширеності серед населення чинників ризику їх розвитку.

У рейтингу країн ЄР ВООЗ Україна посідає четверте місце за величиною стандартизованих показників смертності населення внаслідок ХСК, смертності

населення працездатного віку внаслідок онкологічних хвороб, поширеності куріння серед чоловіків, п'яте місце – за споживанням алкоголю на душу населення.

Національним і зарубіжним досвідом роботи служб громадського здоров'я доведено можливість протидії і контролю за НІЗ шляхом реалізації профілактичних програм і проєктів. Стратегічні орієнтири у боротьбі з епідемією неінфекційних захворювань окреслено цілою низкою документів ВООЗ та ЄРК ВООЗ: Основи нової Європейської політики в охороні здоров'я «Здоров'я-2020» (2012 р.), Рамкова конвенція ВООЗ по боротьбі з тютюном (2003 р.), План дій для Глобальної стратегії з профілактики НІЗ і боротьби з ними на 2008–2013 роки (2008 р.), Глобальна стратегія у сфері раціону харчування, фізичної активності і здоров'я (2004 р.), Глобальна стратегія скорочення шкідливого вживання алкоголю (2008 р.), План дій з реалізації Європейської стратегії профілактики і боротьби з НІЗ на 2012–2016 рр. (2011 р.), Глобальний план дій ВООЗ з профілактики НІЗ та боротьби з ними на 2013–2020 роки (2013 р.) тощо.

Зокрема, Планом дій з реалізації Європейської стратегії профілактики і боротьби з НІЗ на 2012–2016 рр. визначено керівні принципи роботи, які акцентують питання соціальної справедливості, зміцнення систем охорони здоров'я, врахування інтересів здоров'я у всіх стратегіях, підхід з урахуванням всіх етапів життя, розширення прав і можливостей громадян, збалансованість популяційного та індивідуального підходів, впровадження інтегрованих програм та принцип участі всього суспільства.

Україна у відповідь на епідемію НІЗ розробила стратегію профілактики та боротьби з чинниками ризику їх розвитку, основні положення якої втілено у проєкті Національного плану дій з боротьби та контролю НІЗ.

В умовах розбудови в Україні служби громадського здоров'я з формуванням сучасної системи епідеміологічного нагляду відкриваються нові перспективи щодо протидії епідемії НІЗ і забезпечення дієвого контролю за НІЗ та факторами ризику їх розвитку. Діяльність системи громадського здоров'я має бути зорієнтована на зміцнення і охорону громадського здоров'я, у т.ч. на попередження і контроль як захворюваннями, формування здорового способу життя (ЗСЖ), визначення та прогнозування впливу основних детермінант здоров'я, моніторинг здоров'я населення тощо.

Для забезпечення дієвого моніторингу громадського здоров'я інформаційну базу його системи доцільно наповнити інформацією про стан здоров'я населення, середовище життєдіяльності людини, причинно-наслідкові зв'язки між станом здоров'я

населення та впливом на нього факторів середовища життєдіяльності людини тощо, що дозволить здійснювати моніторинг стану здоров'я, у т. ч. захворюваності, поширеності чинників ризику, проводити подальший аналіз цих даних та розробку програм і заходів з профілактики захворювань, формувати базу для розробки обґрунтованих управлінських рішень тощо.

Надзвичайно важливо у рамках діапазону функціональних завдань системи громадського здоров'я щодо профілактики НІЗ приділити увагу питанням реалізації комплексної міжвідомчої профілактики НІЗ, чинників ризику їх розвитку та формуванню ЗСЖ, покращенню інформованості населення про переваги ЗСЖ, промоції здоров'я, сприянню зміцненню соціальної свідомості та підвищенню особистої відповідальності громадян за збереження власного здоров'я.

В контексті створення системи ефективної протидії НІЗ пріоритетного вирішення потребують питання

формування політичної прихильності до поліпшення профілактики НІЗ, визначення чітких підходів до встановлення пріоритетів і обмежень, посилення міжвідомчої взаємодії, розширення прав і можливостей для населення, створення ефективних моделей надання послуг, створення системи стимулювання, інтеграції доказів у клінічну практику, вирішення кадрових проблем, вдосконалення управління, формування інформаційних систем, подолання супротиву змінам, забезпечення доступності послуг і зменшення фінансового тягаря тощо.

Такий комплексний підхід до вирішення сучасних проблем у сфері громадського здоров'я сприятиме як контролю, так і ефективній боротьбі з НІЗ та чинниками ризику їх розвитку, зменшенню внеску НІЗ у загальний тягар хвороб, інвалідизацію та передчасну смертність, зміцненню здоров'я та покращенню якості життя населення, збереженню трудового потенціалу країни.

Т.С. Грузсва, Н.В. Гречихіна, І.М. Пельо

Обґрунтування навчального плану підготовки фахівців громадського здоров'я з позицій євроінтеграційних вимог та національного контексту

Національний медичний університет імені О.О.Богомольця, м. Київ, Україна

Здоров'я населення як найважливіший ресурс будь-якої країни потребує ефективної системи його зміцнення, збереження і охорони від численних викликів та загроз. В сучасних умовах усі національні системи охорони здоров'я визнають пріоритетом та розвивають служби громадського здоров'я. Серед різних завдань становлення, реформування, удосконалення служб громадського здоров'я надзвичайно важливою є підготовка нової формації спеціалістів громадського здоров'я. На це націлюють документи ВООЗ та ЄРБ ВООЗ, зокрема «Здоров'я-2020: основи європейської політики та стратегія для XXI століття», Європейський план дій зі зміцнення потенціалу і послуг громадського здоров'я тощо.

В Резолюції ЄРБ ВООЗ EUR/RC60/R5 визначено магістральні напрями діяльності щодо вирішення ключових завдань охорони громадського здоров'я та політики охорони здоров'я в Європі, які потребують підвищити рівень політичної прихильності справі розвитку потенціалу, функцій і служб громадської охорони здоров'я, а також вжити конкретних заходів щодо вкладення ресурсів у сферу профілактики та зміцнення здоров'я людей; продовжувати приділяти активну увагу питанням зміцнення систем охорони здоров'я (узгодити і, в міру необхідності, уточнити визначення, концепції, функції і взаємозв'язки, а також розробити інструменти для практичного впровадження), провести огляд інструментів громадської охорони здоров'я для XXI століття; провести критичну оцінку всієї поточної діяльності, особливо щодо встановлення стандартів і норм, з метою оптимального використання досвіду і структур, що існують в Регіоні; при вирішенні

всіх перерахованих вище завдань працювати в тісній співпраці з партнерами.

В Україні формування нової служби громадського здоров'я узгоджується з програмними міжнародними та національними документами, насамперед зі Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», затвердженою Указом Президента України від 12.01.2015 р., Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, розділ 22 якої розкриває першочергові завдання та напрями діяльності у сфері громадського здоров'я.

Інституційне формування національної служби громадського здоров'я відбувається відповідно до Концепції розвитку системи громадського здоров'я, затвердженої розпорядженням Уряду від 30.11.2016 р. №1002-р.

Концепція визначає напрями, механізми і строки формування системи громадського здоров'я, з метою розроблення та реалізації ефективної державної політики для зміцнення здоров'я, попередження захворювань, продовження активного та працездатного віку та заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднаних зусиль усього суспільства.

Нова система громадського здоров'я потребує розробки і реалізації стратегії розвитку кадрових ресурсів, у т.ч. визначення реальних та прогнозних потреб, планування і здійснення підготовки кадрів, раціонального розподілу, управління ресурсами. Отже, кадрове забезпечення служби громадського здоров'я набуває вирішального значення для її подальшого ефективного функціонування.